

ЗНАЧЕННЯ ІНТУЇЦІЇ ТА ПИЛЬНОСТІ ПРИ ЗАПОБІГАННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Ю.В. Нікітін

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
ВНЗ «Національна академія управління»*

П.П. Козлов

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

І.В. Нікітіна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Національного університету харчових технологій*

Постановка проблеми. Проблему інтуїції та пильності ми висвітлюємо в порядку постановки та обговорення її значущості в практичній діяльності співробітників правоохоронних органів і необхідності її розробки для прищеплення, кожному з нас, в процесі навчання та виховання.

Забезпечення громадської безпеки в державі та вирішення завдань протидії злочинності залежить як від організації управління органами внутрішніх справ, так і від професійної майстерності працівників правоохоронних органів. Професійна майстерність, у свою чергу, ґрунтується на знанні законів та підзаконних нормативних актів, а також на особистих якостях працівників, які проявляються у пильності, інтуїтивному мисленні, розумі та пам'яті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інтуїції та пильності розглядалися в юридичній, психологічній, соціологічній, економічній і, зокрема, в кримінологічній літературі. Суттєвий внесок у дослідження цих питань зробили В. Ф. Асмус [1], В. Г. Віноградов [2], Л. С. Кармін [3], Л. М. Мільяненко, С. Л. Рубінштейн [8], В. В. Степанков [9] та ін.

Мета статті. Створення концептуальних основ використання інтуїції та пильності співробітниками правоохоронних органів при виконанні своїх функціональних обов'язків з запобігання злочинності та забезпечення безпеки громадян, суспільства.

Основні результати дослідження. Проблемі інтуїції присвячували свої пошуки різні наукові школи. Так, філософи XVII ст. Декарт, Спіноза, Лейбніц розглядали інтуїцію в гносеологічному аспекті, звертаючи увагу на той факт, що у складі інтелектуальної діяльності людини є істини, які розум виявляє не на ос-

нові логічного доказу, а шляхом своєрідного та безпосереднього інтелектуального бачення. Подальші наукові пошуки цієї проблеми обумовили звернути увагу філософів на розуміння інтуїції не як надприродного незрозумілого процесу, а як своєрідне мислення в пізнавальному процесі, заснованого на матеріальній основі, що є цілком зрозумілим явищем людської свідомості.

З кінця XIX ст. вивчення проблеми інтуїції пішло в двох напрямках: філософському (гносеологічному) та психологічному [5; 8; 10; 12]. Поряд з цим така полісемія привела до того, що і до сьогодні нема єдиного та чіткого визначення поняття інтуїції. Існують різні точки зору з питань усвідомленого свідомого та неусвідомленого несвідомого в осягненні істини, а також про стан логічного та інтуїтивного в мисленні. Також залишаються не визначеними види інтуїції. З огляду на це ми зупинимось на висвітленні цих питань.

Розкриваючи сутність інтуїтивного мислення насамперед необхідно вийти за рамки поняття інтуїції, але не в сферу абстрактних суджень, а в сферу діалектико-матеріалістичної теорії відображення та конкретного знання [7]. У логічному словнику-довіднику (Кондакова Н.І.) інтуїція визначається як здатність, безпосередньо, як би «раптово», не вдаючись до опосередковано розгорнутого логічного умозаключення, знаходити, відкривати істину, внутрішнє «осяяння», просвітлення думки, що розкриває сутність досліджуваного питання, процес подальшого ходу розвитку досліджуваного предмета, явища [6; 11]. Тобто під інтуїцією розуміється здатність людського мозку здійснювати як би «стрибок» у процесі пізнання. З огляду на це можна зазначити, що творчий процес не можна уявити без інтуїції, що є одним із неодмінних компонентів цього процесу. З розвитком науки все більш помітною стає тенденція, яка виражає усвідомлене значення інтуїтивного моменту, як важливого знаряддя, в процесі теоретичних узагальнень та прогнозування.

На основі логічного мислення «стрибок» на шляху до істини відбувається в результаті накопичених знань та попереднього практичного досвіду. Крім того, жодна інтуїція неможлива поза зв'язку з чуттєвим і логічним мисленням, яке виникає на базі безпосередніх даних, отриманих у процесі чуттєвого досвіду. Інтуїтивна думка проходить логічну перевірку шляхом зіставлення з іншими думками щодо предмета, явища, які досліджуються.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що ніде та ніколи інтуїція не може існувати в чистому вигляді. Будь-який інтуїтивно даний предмет, явище вимагає визначення, тобто пізнається не лише інтуїтивно та безпосередньо, а й аналізується розумом. Одним словом інтуїція не виникає з нічого. Вона відштовхується від попереднього рівня емпіричного та теоретичного знання об'єкта. За здатністю, як би раптово вгадувати істину, насправді, криється накопичений досвід, придбані раніше знання. Тобто інтуїція – це специфічна здатність, що виникає у людини без усвідомлення шляхів та умов її отримання та спрямована на визначення шляхів «безпосереднього розсуду» [12, с.221].

Так зване «безпосереднє» інтуїтивне знання зазвичай опосередковане досвідом практичної та духовної діяльності людини, що власне і дозволяє говорити про професійну інтуїцію [4]. Така точка зору, в останні десятиліття, отримала свій розвиток у філософській та психологічній літературі (В.Ф. Асмус, С.Л. Рубінштейн, Я.А. Пономарьов, Л.С. Кармін та інші). Кожна людина, в процесі мислення, виходить на більш вищий рівень пізнання, спираючись на раніше накопи-

чені знання. Володіючи понятійним апаратом інтуїція постійно переходить від поняття до образу або від образу до понять, так як відображення дійсності, у свідомості людини, здійснюється у двох основних формах – чутливо-наочній та абстрактно-понятійній. Звідси робимо висновок, що інтуїцію можна розуміти як шлях формування чутливих образів і понять.

Інтуїтивне знання – це знання процесу якого неможливо передбачити. Воно усвідомлюється логічно, не як процес отримання, а як результат. Якщо процес отримання такого знання осмислюється логічно, то тут питання про інтуїцію відпадає.

Ні яке знання не може виникати без спрямованої та усвідомленої роботи. Поставивши перед собою мету, ми постійно звертаємо свою увагу на пошук шляхів та допоміжних зв'язків, що сприяють досягненню мети, і тому дія інтуїції спирається на свідоме зусилля та підсвідому інформацію. Це означає, що постановка завдання, роздум, наполегливі пошуки, накопичення знань та вміння, творчі зусилля і воля породжують інтуїцію як найважливіший момент свідомого процесу пізнання та перетворення. Не будь свідомого, логічного процесу, матеріальної і духовної цілеспрямованості людини, не було б і інтуїції.

Відомий педагог XIX ст., засновник науки «Педагогіки» К.Д. Ушинський писав, що розумова праця – ледь не найважча для людини. Мріяти легко та приємно, але думати важко. Не тільки у дітей, а й у дорослих ми занадто багато разів зустрічаємося з лінощами думки.

Пошук того чи іншого шляху досягнення мети обумовлюється усвідомленням сутності явища та аналізом умов, які впливали на проблемну ситуація. При цьому логічне мислення оперує відкритою та наявною інформацією, а інтуїтивне мислення використовує як би закриту, неусвідомлену інформацію, виключену з активної роботи свідомості. У даному випадку величезну роль відіграє особистий професійний досвід і пам'ять людини.

Людина, по суті, не усвідомлює процес інтуїтивного мислення тому, що її свідомість спрямована на кінцевий результат, на утримання об'єкта, а не на зміст мислення, як певного психічного процесу. При логічному мисленні усвідомлюється сам процес мислення і результат, при інтуїтивному – тільки результат. Але і при логічному та інтуїтивному мисленні завжди усвідомлюється поставлена задача, що ґрунтується на попередньому пізнанні та практичному досвіді. Загалом, інтуїція не є результатом безпідставного натхнення, вона – результат напруженої діяльності свідомості як функції мозку.

Ґрунтуючись на цьому можна зробити висновок, що **інтуїція** – це здатність людської свідомості, заснованої на досвіді та маси хаотично нагромадженої інформації, на певному щаблі логічного мислення, як би «раптово», безпосередньо запропонувати правильне рішення окремих питань, що сприяють осягнути істину та перейти у процес розуміння.

Інтуїція пов'язана з існуванням безпосереднього та опосередкованого знання, як діалектично взаємопов'язаних. З огляду на це інтуїцію можна поділити на два види: чуттєву та інтелектуальну. Ми відкидаємо будь-які спроби тлумачення інтуїції як свержрозумової, містично-пізнавальної здатності.

Вбачаючи це, безпосереднє знання виступати як здатність людини сприймати за допомогою органів почуттів, як пряме осягнення істини розумом, не вдаючись до висновків, завдяки інших «істин». Всяке знання, отримане за допомо-

гою органів почуття, є безпосереднім, тому що інформація про об'єкт передається не через ряд опосередкованих шляхів, а фіксується прямо у свідомості. Найбільш наочний приклад чуттєвої інтуїції можна побачити в роботі оперативних працівників, слідчих, працівників кримінально виконавчих установ, де згодом приходиться під час вирішення професійних завдань, в процесі безпосереднього спілкування з людьми. У зв'язку з цим, при запобіганні та розкритті злочинів, працівники використовують як отримані знання з права, юридичної психології, так і інтуїцію.

Природно тут мова йде про чуттєву інтуїцію. У даному випадку людина робить так, а не інакше, не тільки на підставі логічного мислення та раніше отриманої інформації, але й всупереч йому. І, як правило, результат завжди позитивний. Тільки після цього приходиться до логічного обґрунтування зворотним шляхом, тобто, від наслідків (результату) до причини (чому так, а не інакше).

Найбільш складною є інтелектуальна інтуїція, коли до нового знання людина приходиться опосередковано, тобто, через безліч систем і логічних ланок. Відмінність інтелектуальної інтуїції від чуттєвої полягає в тому, що в чуттєвій інтуїції приходять до висновків за допомогою органів почуттів, а в інтелектуальній – за допомогою категорій. Якщо, чуттєва інтуїція – розсуд єдності в різноманітності, що приходиться у формі чуттєвості, то в інтелектуальній за допомогою категорій. Інтелектуальна інтуїція тим і відрізняється від чуттєвої, що вона усвідомлюється не за допомогою почуттів, а розумом.

Інтелектуальна і чуттєва інтуїції щільно пов'язані між собою тим, що інтелектуальна інтуїція опосередкована, з одного боку, різноманіттям, реалізованим у формі чуттєвості, а з іншого боку – категоріями. Значення інтелектуальної інтуїції якраз і полягає у виявленні єдності в чуттєвому різноманітті, у виникненні знання, що представляє собою зв'язуючу ланку між категоріями і чуттєвим різноманіттям.

Почуття, емоції та інтуїція притаманні кожній людині, але проявляються вони не в кожного. Інтуїцію можна розвивати й удосконалювати, особливо співробітникам правоохоронних органів (оперативних підрозділів, слідства, кримінально виконавчих установ тощо). Це можливо тому, що інтуїція, як ми зазначали вище, не народжується на голому місці – це сплав знань (розуму) та особистої практики. Значною мірою при цьому виступають правова освіченість та професіоналізм, які і сприяють розвитку інтуїтивних можливостей.

Також потрібно зазначити, що особливістю інтуїції є її тісний зв'язок з наочно-образним мисленням, що вкрай важливо для співробітників правоохоронних органів, діяльність яких безпосередньо пов'язана з протидією злочинності. Інтуїція дозволяє їм побачити цілу серію дій, образів, ситуації, а це дозволяє швидше розкрити та запобігти правопорушення.

Сенс інтуїції полягає в тому, що людина приходиться до певних висновків, опускаючи проміжні аргументації, здебільшого не усвідомлюючи ту сукупність зв'язків, на яких і повинні ґрунтуватися його висновки та певні дії. Можна стверджувати, що могутність інтуїції проявляється на підставі отриманих знань, великого досвіду, практики, правової культури, етики, теоретичного та практичного мислення. Вона сконцентровує логіку думки, що відбиває логіку об'єктивної дійсності.

Слід зазначити, що інтуїція тісно взаємопов'язана і з пильністю. Адже інтуїція і пильність ґрунтуються на практичному досвіді та теоретичних знаннях. Їх відмінність полягає у тому, що пильність проявляється через знання норматив-

них актів та внутрішній самодисципліні, а інтуїція – у накопиченому досвіді роботи, розумі та пам'яті. Так, пильність – поняття широке і разом з тим досить конкретне. У тлумачних словниках пильність визначається як «настороженість, неослабна увага». Але це буквально значення.

У діяльності співробітників правоохоронних органів пильність означає вміння розкривати злочинні задуми, своєчасно запобігати злочинам. Незнання специфічних особливостей своєї професійної діяльності, відсутність сформованих професійних навичок і вмінь, можуть негативно вплинути на належне виконання своїх службових обов'язків.

Пильним співробітником правоохоронних органів є той, хто добре знає свої службові обов'язки, компетентно та точно виконує вимоги законодавства. Навіть незначне ігнорування обов'язків, передбачених наказами, інструкціями може привести до порушення законності. Одним із головних умов забезпечення безпеки громадян, суспільства є переконаність у правильності дій співробітниками правоохоронних органів, свідоме їх виконання, почуття обов'язку перед людиною, суспільством, державою. Цьому сприяє цілеспрямована система їхнього навчання і виховання. Провідне місце в ній займають практичні заняття як найважливіша форма виховання службової майстерності. Основою пильності є свідоме ставлення кожного співробітника до своєї праці, до виявлення правопорушень, до подій в яких бере участь. Безпечність, розхлябаність, прояв надмірних емоцій і пристрастей цікавості, не пов'язаних із виконанням службових обов'язків, як правило, призводять до негативних наслідків. Дуже важливою ланкою в підвищенні пильності співробітників є поліпшення спеціальної навчально – виховної та професійної підготовки, прищеплення почуття відповідальності за доручену справу.

Професійно-значущим і функціональним є спілкування з правопорушниками в період проведення оперативно – розшукових, слідчих, запобіжних та інших заходів, які націлені на ресоціалізацію особистості через активну корекцію її ціннісно-мотиваційної сфери, системи переконань і світоглядної позиції. Співробітник при спілкуванні з правопорушниками впливає на них без зайвих пристрастей та емоцій як вихователь, як носій передової моралі.

Отже, основним шляхом формування пильності є знання основ права, законів, підзаконних актів, психології, етики, основ педагогічного спілкування.

Всі люди народжуються з мозком, але специфічну здатність мислити, вміння думати, прагнути, пізнати і зрозуміти непізнане, розвинути інтуїцію і пильність вони набувають протягом всього життя і перш за все в процесі практичної діяльності. Це відбувається не без участі мозку, розумової діяльності, свідомості та емоцій. Адже мозок людини любить працювати. Успіх, як правило, приходить до того, хто мислить, зберігаючи холонокровність і без зайвих емоцій орієнтується в мінливій ситуації, спрямовуючи свої дії на досягнення результату.

Жити – значить мислити, працювати і творити, засвоївши істину, що свідомість ніколи не може бути чимось іншим як усвідомлене буття (Маркс. К. Ф. Енгельс. (2 видавництва). – Т. 13. – С. 6-7.). Іншими словами – суспільне оточення впливає (визначає) на свідомість людини.

Фізична зовнішність людини може випереджати його істотне буття. Навіть його одяг часто видає особистість. Ще більшою мірою це проявляється в його ході, поставі, рухах рук, голосі, погляді, особливо в рисах обличчя і татуюванні на

тілі. Адже народне прислів'я говорить: «Зустрічають по одягу, проводжають по розуму». Прикладом цьому може служити випадок, який стався на залізничному вокзалі. Черговий міліціонер звернув увагу, що серед людей, які очікують на пероні прибуття потяга, стоїть громадянин у новому витонченому костюмі з плащем на руці, але в старих черевиках. Помітивши зухвалий і, разом з тим, переляканий погляд на обличчі громадянина, міліціонер перевіряв документи громадянина. При цьому було встановлено, що це злочинець, який напередодні втік з місця позбавлення волі, на світанку пограбував один із магазинів, де і вдягнув вкрадені речі, які були на ньому.

У кримінально-злочинному світі, особливо в місцях позбавлення волі, деякі особи створюють штучні фізичні ознаки. До числа таких належить татуювання. На наявність татуювань досвідчені співробітники звертають увагу, так як вони містять в собі не тільки інформацію для впізнання особи, але й інформацію про кількість судимостей, про приналежність до тієї чи іншої злочинної «професії», терміну позбавлення волі, її «авторитеті» в кримінальному середовищі, та інші дані, що важливі для вивчення особистості злочинця. Умінням «читати» татуювання повинен володіти перш за все оперативний співробітник. Татуювання часом носить інформаційний характер і служить для передачі думки індивіда, його соціальних установок і ціннісних орієнтацій. Наприклад, якщо у засудженого на плечах шести або восьмикутні зірки, то це означає, що в місцях позбавлення волі він примкне до осіб негативно налаштованих до дотримання правил поведінки, буде ярим супротивником роботи. Оголена жінка, що стоїть на колінах з розпущеним волоссям – татуювання активної лесбіянки.

Вміння розшифровувати абрєвіатури, що вживаються при татуюванні у злочинному середовищі та знання символіки татуювання і жаргонних виразів сприятиме оперативним працівникам у впровадженні антикриміногенних заходів.

На думку психологів, чудовим прикладом пізнання людини є спостереження за поведінкою, мімікою, жестами тощо. У своєму звичайному стані або при швидкоплинних виразах обличчя людина неусвідомлено відображає почуття. Ледь помітний рух рота, скороминуща посмішка на губах, легкі зморшки на лобі, трохи зведені брови або раптово загорілися очі – все це може багато сказати для досвідченого співробітника правоохоронних органів. Експериментальні дослідження психологів доводять, що найбільше таємниць відкриває вираження рота. Звернувши увагу на його особливості цілком можливо розпізнати лукавство правопорушника. Поряд з цим не можна стверджувати, що про людину можна дізнатися все, ґрунтуючись лише на рисах його обличчя, або, що особа може ввести в оману іншу людину і навіть виявитися абсолютно непроникною. Проте, нездатність розгадувати значення рис обличчя є наслідком недосвідченості співробітників правоохоронних органів. Іноді за рисами обличчя можна інтуїтивно відчувати небезпеку, яка може надходити від цієї людини. Це дозволить запобігти можливій загрози або навіть злочин. У подібних випадках взаємодіють воля, досвід, настороженість, інтуїтивне чуття, пильність і природний зв'язок між особистістю та його фізично-зовнішнім виразом обличчя.

Таким чином, тільки той співробітник правоохоронних органів зможе чітко та вміло виконувати поставлені перед ним завдання і функціональні обов'язки, хто мислить творчо, володіючи широкою інтуїцією та професійною пильністю.

Висновки. Проблема застосування інтуїції та пильності в діяльності працівників правоохоронних органів вимагає ґрунтовної наукової розробки.

Виховання у співробітників професійної майстерності з захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави невід'ємно пов'язано з вмінням використовувати інтуїцію та пильність, як основ успішної протидії злочинності та забезпечення правопорядку.

Вміння використовувати інтуїтивне мислення потрібно прищеплювати молодим співробітникам і випускникам вузів юридичного профілю, що направляються на роботу в правоохоронні органи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Асмус В.Ф.* Проблемы интуиции в философии и математике / Очерк истории: XVI – начало XX в.в. – М. : Соцэґиз, 1963. – 312 с.
2. *Виноградов В.Г.* Научное предвидение: Гносеологический анализ: учебное пособие. – М. : Высшая школа 1973. – 188 с.
3. *Кармин Л.С.* Интуиция и ее механизм // Проблемы методологии науки и научного творчества / Под. ред. В.А. Штофф, А.М. Мостепаненко. – Л., 1977. – 181 с.
4. *Козлов П.П., Нікітін Ю.В., Стрелков Л.О.* Режим виконання кримінальних покарань. Монографія. – К., КНТ. 2008. – 272 с.
5. *Корлисс Ламонт.* Иллюзия бессмертия. Пер с англ. 2-е изд. – М. : Политиздат, 1984. – 286 с.
6. *Кондаков Н.И.* Логический словарь – справочник. 2-е изд., испр. и доп. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
7. *Копнин П.В.* Диалектика как логика и теория познания. (Опыт логико-гносеологического следования). – М. : Наука, 1973. – 324с.
8. *Рубинштейн С.Л.* О мышлении и путях его исследования. – М. : Изд. А.Н. СССР, 1958. – 147 с.
9. *Степанов В.В.* Интуиция и ее роль в деятельности следователя и суда (Вопросы криминалистики и судебной экспертизы). Вып. 1. – Саратов 1976. – С. 27-29.
10. *Психологический словарь* / Под. ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. 2-е изд. перераб. и доп.. – М. : Педагогика-пресс. 1999.
11. *Психология: Словарь* /Под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд. испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
12. *Основи психології: підручник* / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – [вид. 6-те, стереотип]. – К. : Либідь. 2006. – 632 с.

Нікітін Ю.В., Козлов П.П., Нікітіна І.В. Значення інтуїції та пильності при запобіганні та розкритті злочинів

У статті проаналізовано поняття інтуїції та пильності, а також їх значення в діяльності працівників правоохоронних органів при запобіганні та розкритті злочинів.

Ключові слова: інтуїція, пильність, інтуїтивне мислення, інтуїтивне знання, професійна майстерність.

Никитин Ю.В., Козлов П.П., Никитина И.В. Значение интуиции и бдительности при предупреждении и раскрытии преступлений

В статье проанализированы понятия интуиции и бдительности, а также их значение в деятельности сотрудников правоохранительных органов при предупреждении и раскрытии преступлений.

Ключевые слова: интуиция, бдительность, интуитивное мышление, интуитивные знания, профессиональное мастерство.

Y.V. Nikitin, P.P. Kozlov, I.V. Nikitina. Significance of intuition and vigilance under prevention and disclosure of crimes

The article analyses the concepts of intuition and vigilance and their significance for the performance of law enforcement bodies staff under prevention and disclosure of crimes.

Key words: intuition, vigilance, intuitive thinking, intuitive knowledge, professional skills.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2011.